

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо проведення практичних занять
із навчальної дисципліни

«Р Е Л І Г І Є З Н А В С Т В О»

*(для студентів денної форми навчання
усіх спеціальностей)*

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2019

Методичні рекомендації щодо проведення практичних занять із навчальної дисципліни «Релігієзнавство» (для студентів денної форми навчання усіх спеціальностей) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад. О. К. Садовніков. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – 41 с.

Укладач канд. філос. наук , доц. **О. К. Садовніков**

Рецензенти:

В. В. Корженко, доктор філософських наук, професор Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова;

Л.О. Радіонова, кандидат філософських наук, доцент Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

*Рекомендовано кафедрою філософії і політології, протокол
№ 9 від 29.03.2019.*

ЗМІСТ

ОРГАНІЗАЦІЯ КУРСУ	5
ВИДИ ТА ТЕРМІНИ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТА.....	7
СИСТЕМА НАРАХУВАННЯ БАЛІВ ТА ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ СТУДЕНТА.....	9
ТЕМАТИКА ТА ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	15
Перше практичне заняття. Визначення релігієзнавства та релігії.....	15
Друге практичне заняття. Концепції появи та розвитку релігії.....	16
Третє практичне заняття. Первісні релігії	17
Четверте практичне заняття. Культ, ритуали, обряди.....	18
П'яте практичне заняття. Національні релігії. Ранні національні: релігія Стародавнього Єгипту, релігія Стародавньої Греції.....	19
Шосте практичне заняття. Давньослов'янська релігія.....	21
Сьоме практичне заняття. Пізні національні релігії. Індуїзм	22
Восьме практичне заняття. Пізні національні релігії. Зороастризм. Іудаїзм	23
Дев'яте практичне заняття. Буддизм, його поява, розвиток, течії.....	24
Десяте практичне заняття. Розвиток християнства.....	25
Одинадцять практичне заняття. Головні положення християнства та особливості культу.....	27
Дванадцять практичне заняття. Конфесії християнства	30
Тринадцять практичне заняття. Іслам.....	31
Чотирнадцять практичне заняття. Сучасна релігійна ситуація в Україні. Орієнталістські та саєнтологічні рухи	33
П'ятнадцять практичне заняття. Сучасна релігійна ситуація в Україні. Неохристиянські, синтетичні та окультні течії	35
Шістнадцять практичне заняття. Сучасна релігійна ситуація в Україні. Неоязичництво. Тоталітарні секти.....	37
Список рекомендованої літератури	40
Перелік питань, що виносяться на семестрову модульну контрольну роботу з курсу «Релігієзнавство».....	41

ВСТУП

Курс «Релігієзнавство», що викладається у Харківському національному університеті міського господарства імені О. М. Бекетова, є вибірковою дисципліною у системі вищої освіти України. Курс розроблено згідно умов кредитно-модульної системи, навчальних програм та планів ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, з орієнтацією на сучасні вимоги до викладання даного курсу. Учбова дисципліна «Релігієзнавство» є складовою частиною комплексу гуманітарних знань необхідних для сучасної людини, яка активно діє в глобальному світі, в ситуації полерелігійності, полікультуралізму, секуляризації та атеїзму, на правових підґрунтях свободи світогляду і віросповідання та толерантності притаманної сучасному суспільству. Основу курсу становить огляд розвитку релігії з часів її виникнення до сьогодення, а також трансформація релігійних уявлень. Окремо приділяється увага релігійній ситуації в сучасній Україні.

Курс складається з лекційних та практичних занять, кількість яких визначається учбовими планами та програмою. Тематика лекцій та практичних занять, наводяться нижчі в даному методичному посібнику. Також матеріали даного посібника містять рекомендації щодо активізації роботи студента та поліпшення засвоєння матеріалів курсу, маючи на меті можливість використовувати придбані знання не тільки в професійній діяльності, але ж й в житті.

Засвоєння матеріалів курсу фіксується та відображається у вигляді балів, що отримує студент у процесі засвоєння матеріалів, система нарахування необхідних балів наводиться у наступних розділах даних методичних рекомендацій. Після завершення курсу передбачається складання диференційного заліку у письмовій формі, у вигляді відповідей на питання, що виносяться на залік, або ж у тестовій формі на сайті дистанційного навчання.

Ці методичні рекомендації складено задля допомоги студентам скоректувати засвоєння курсу та упорядкувати роботу, спрямовану на вміння здобувати наукові знання самостійно та мати необхідні компетентності задля доречного застосовування отриманих знань.

ОРГАНІЗАЦІЯ КУРСУ

Курс «Релігієзнавство» розроблено для студентів ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. При викладанні курсу враховується специфіка окремих факультетів, так окрім загальних проблем пов'язаних з розвитком та впливом релігії на суспільство, робиться орієнтація на деякі моменти, які можуть стати на пригоді в професійній діяльності: релігійна архітектура, місця та маршрути паломництва, релігійно-культурні особливості, звичаї та обряди окремих релігійних конфесій та об'єднань, особливості сприйняття світу та відношення до життя.

За учбовими планами курс викладається протягом одного модуля та складається з трьох змістовних модулів, кожний змістовний модуль обіймає три теми, відповідно, загальна кількість тем дев'ять. Розподіл тем в модулях виглядає так:

Модуль 1 Релігієзнавство

ЗМ 1 Еволюція та типи релігій, локальні релігії.

Тема 1 Визначення релігії та релігієзнавства, концепції появи та розвитку релігії,

Тема 2 Первісні релігії, анімізм, фетишизм, тотемізм, магія, культури природи, предків та інші. Національні релігії. Ранні національні: релігія Стародавнього Єгипту, релігія Стародавньої Греції, Давньослов'янська релігія.

Тема 3 Пізні національні релігії: індуїзм, зороастризм, іудаїзм.

ЗМ 2 Світові релігії,

Тема 4 Буддизм, життя Будди, розвиток, головні положення, шляхетні істини, шляхетний шлях.

Тема 5 Християнство, життя Ісуса, розвиток, Символ віри, таїнства, конфесії.

Тема 6 Іслам, життя Мохаммада, розвиток, головні положення: іман, есхен, аркан ад дин, джихад.

ЗМ 3 Релігійні конфесії та напрями сучасної України.

Тема 7 Сучасна релігійна ситуація в Україні.

Тема 8 Орієнталістські, саєнтологічні, неохристиянські, синтетичні.

Тема 9 Езотеричні, харизматичні, окультні течії в Україні.

Розгляд кожної теми починається з лекції, на який відбувається постановка проблем та огляд головних положень, з врахуванням сучасних науково-релігієзнавчих поглядів та тенденцій. Робиться стислий огляд необхідних інформаційних джерел. Лекційний матеріал розкриває загальні положення релігії як соціального явища у процесі розвитку, окремо розглядаються суцільні домінанти різних релігій та релігійних угруповань, розгляд яких передбачено програмою. Теоретичний матеріал доповнюється ілюстративними додатками з використанням мультимедійних засобів.

На лекції доречно конспектувати та фіксувати принаймні найголовніші моменти, пов'язані з релігійними особливостями історичного та світоглядного характеру. Звертати увагу на узагальнення та характерні риси притаманні релігійним переконанням. Задля розуміння перетинань та особливостей у межах окремих релігій, слід уважно опрацьовувати ключові фактори, що складають суть релігійних уявлень. При цьому є сенс використовувати таку структуру: наявність та характерні риси релігійно налаштованого суб'єкту; головні положення релігійної свідомості, звертаючи увагу на психологічні та ідеологічні аспекти; зробити спробу розібратися у формуванні релігійних почуттів; розглянути особливості та обрядову сторону релігійного культу; таким чином здійснюється можливість для кращого розуміння уявлень про об'єкт віри та шляхів, що спрямовують свідомість та почуття людини до налаштування відносин із надприродними силами, богами або бога.

На практичних заняттях проводиться закріплення матеріалу лекцій та більш детально розглядаються складні питання, що виникають при розгляді певної релігійної системи. Також приділяється увага обрядовим та морально-етичним сторонам окремих релігійних течій, задля розуміння та вміння толерантної поведінки знаходячись в полерелігійному середовищі або серед представників певної релігійної групи. Робиться розгляд культурної спадщини та сучасного існування представників релігійних течій, конфесій та сект. Розвиваються компетентності наукового фахівця, який усвідомлено вивчає релігієзнавчі питання та прагне до розуміння релігії як соціального явища.

Самостійна робота студента в реаліях сучасності є вагомим часткою при засвоєнні матеріалів курсу та взагалі задля розуміння численних питань та нюансів, що виникають при бажанні досягти розуміння релігії та всього що з цим пов'язано. Самостійна робота прививає здатності до власного наукового і творчого пошуку, а не тільки для компіляційної праці та обробки інформації. Тому матеріали курси націлені на те, щоб людина, що прагне до вищої освіти, мала можливість знаходити та використовувати сучасні засоби та прилади, звертатися до соціальних технологій та колективному опиту з позицій критичного мислення, розвивати неординарне мислення, навіть при вирішенні тривіальних завдань учбового плану, розвивати «обчислювальне мислення» – короткочасно переробляти великі потоки інформації та резюмувати необхідні данні. Крім того, самостійна робота потребує певних вмінь для презентації її результатів та просування наукових здобутків дослідження до визначених меж.

При самостійній підготовці до практичних занять слід використовувати учбові посібники та методичні розробки з даного курсу, що розміщені в електронному репозиторії університету, доповнюючи надані там матеріали знаннями, що отримані при читанні оригінальної

літератури і першоджерел. Але ж не слід обмежуватися тільки матеріалами, що пропонуються, необхідно розширювати власні пошуки інформації не нехтуючи будь-якими джерелами. Матеріали, що пропонуються в межах даного курсу, є сенс розглядати тільки як перший крок в напрямках науково-дослідного пошуку такого складного явища як релігія.

ВИДИ ТА ТЕРМІНИ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТА

Перевірка отриманих та здобутих знань студента відбувається за такими критеріями:

- 1) розуміння, ступінь засвоєння теорії і методології проблем, що розглядаються;
- 2) ступінь засвоєння матеріалу дисципліни;
- 3) ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;
- 4) вирішення завдань, що було винесено для самостійного опрацювання, і завдань, що винесено на розгляд в аудиторії;
- 5) логіка, структура, стиль викладання матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації і робити висновки.

При оцінюванні самостійної роботи увагу приділяють також їх якості і самостійності, своєчасності виконання завдань (згідно з графіком навчального процесу).

Контроль знань студента розділено на декілька етапів.

Поточний контроль – надає можливості перевірити як засвоєні знання по окремій темі. Для цього передбачається тестування аудиторне або комп'ютерне, поточні контрольні завдання, робота на практичному занятті, перевірка конспекту підготовки та інші завдання, які залежать від особливостей теми та надаються безпосередньо викладачем. Поточний контроль відбувається на практичних заняттях, що передбачає виступи, розмову, відповіді на учбові питання, перевірку домашніх завдань, а також студент може самостійно виконувати необхідні завдання, що містяться після теми, що надає можливості для підняття рейтингу студента та збільшення кількості балів. Проведення практичних занять відбувається згідно учбового розкладу. Поточний контроль завершується після проходження модуля та складання модульного контролю.

Модульний контроль узагальнює отриманий матеріал відповідної частки курсу «Релігієзнавство». Завдяки модульному контролю перевіряється комплексне бачення проблематики відповідного розділу, та з'ясовується можливість подальшого просування, або необхідність повернутися для більш кращого засвоєння матеріалу. Для допуску до

проходження модульного контролю студент повинен отримати якнайменше 5 балів, виконуючи завдання поточного контролю.

Форми проведення модульного контролю передбачаються різні. Це можуть бути питання, що узагальнюють матеріали модулю, на які потрібно скласти відповіді або ж тестові завдання. Також модульний контроль може бути проведений на декількох рівнях: перший, достатній рівень, здійснюється в тестовій формі, середній рівень – доповнюється відповідями на проблемно-пошукові питання, високий рівень – визначається написанням есе.

Проходження модульного контролю здійснюється послідовно від першого до третього рівня. Студент може сам визначити на якому рівні зупинитися, залежно від наявних знань та бажаної кількості балів. Терміни модульного контролю визначаються викладачем та календарним розкладом занять, на першій лекції, терміни оголошуються і надалі сприймаються як контрольні точки засвоєння курсу. Слід звернути увагу, що не можна проходити модульний контроль у разі якщо попередній модульний контроль не було пройдено. Якщо за якимось причинами модульний контроль не було складено слід звернутися до викладача та з'ясувати які завдання, та в які терміни слід виконати. У разі якщо не складено хоча б один з модульних контролів, студент не матиме допуску до семестрової модульної контрольної роботи.

Семестрова модульна контрольна робота (диференційний залік) – узагальнення усього матеріалу курсу перевірка наявних знань з предмету «Релігієзнавство». Проводиться згідно розкладу, який визначає учбова частина вузу, в період сесії. Форма семестрової контрольної роботи – письмова у вигляді відповідей на питання. Їх примірний перелік наводиться у окремому розділі. Формулювання питань може відрізнятися від наведених у прикладі, але самі питання не виходять за межі курсу, що вивчається. Присутність студента на семестровій контрольній роботі обов'язкова. Якщо за якимось обставинами студент не був присутній, його подальші дії визначає деканат, і тільки з дозволу деканату надається можливість та час для проходження модульної контрольної роботи вдруге. Крім того, модульна контрольна робота може проводитися в тестовій формі, використовуючи ресурси дистанційного курсу «Релігієзнавства».

Контроль засвоєння матеріалу змістових модулів здійснюється згідно розкладу. Контроль рівня знань може відбуватися у вигляді тестування або контрольних робіт, за матеріалами відповідних змістових модулів. Контрольні заходи спрямовані на опанування студентом матеріалу, що передбачався для вивчення. Загальне визначення рівня знань студента відбувається при закінченні семестру, в терміни, що встановлює деканат згідно графікам та планам навчання. Результат курсу визначається як сума, що складається з результатів трьох модульних контролів та балів, що були нараховані за результатами підсумкової модульної контрольної роботи.

СИСТЕМА НАРАХУВАННЯ БАЛІВ ТА ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ СТУДЕНТА

Проходження курсу «Релігієзнавство» передбачає контроль знань студента згідно кредитно-модульній системі, що існує у вузі. За кожне виконане у межах курсу завдання, студент отримує бали, які накопичуються, а їх сума визначає рейтинг студента на шляху здобуття знань. Завдання виконуються послідовно у межах модулю, закінчення модулю визначається модульною контрольною роботою. Після чого відбувається перехід до іншого модулю. По закінченні модулів набрані бали підсумовуються та визначається їх загальна кількість. За модулі студент повинен набрати як найменше 31 бал, ця сума балів дає можливість бути допущеним до семестрової контрольної роботи.

Семестрова контрольна робота завершує курс, отримані на семестровій контрольній роботі бали додаються до балів, що були набрані раніше. Семестрова модульна контрольна робота повинна бути виконана більш ніж на 15 балів. Загальна кількість балів визначає результат роботи студента по вивченню курсу.

Таким чином, робота студента по вивченню курсу складається з балів, що зараховані за модулі та балів семестрової модульної контрольної роботи. У разі, якщо хоча б за один із модулів або семестрову контрольну роботу не зараховано балів, результати курсу не можуть бути визначені. У такому разі слід заздалегідь з'ясувати причину недоліку балів та встановити з викладачем види робіт, що наддадуть можливість підняти власний рейтинг. Якщо це відбувається після семестрової модульної контрольної роботи, то можливість виправлення рейтингу та терміни визначаються деканатом.

Загальне оцінювання курсу виконується згідно встановленим нормам, що відображено у таблиці 1:

Таблиця 1 – Рейтингова таблиця визначення загальної оцінки курсу

Кількість балів	Національна оцінка	Європейська оцінка
90–100	Відмінно	A
82–89	Високо добре	B
74–81	Добре	C
64–73	Задовільно	D
60–63	Слабо задовільно	E
35–59	Незадовільно з можливістю перездачі	FX
1–34	Незадовільно без права перездачі	F

Бали за модулями розподіляються за схемою вказаною в таблиці 2:

Таблиця 2 – Розподіл балів за модулями

Модуль 1	Модуль 2	Модуль 3	Контрольна робота	Семестрова модульна контрольна	Загальна кількість
Для денної форми навчання					
1–20	1–20	1–30	Не передбачено	1–30	1–100

У курсі «Релігієзнавство» передбачаються роботи, які є обов'язковими для виконання та ті, що виконуються за бажанням студента. Обов'язкові завдання передбачають можливість набрати певну кількість балів якої вистачить на достатній рівень. Для того, щоб досягти більш високого рівня, стає на потребу виконувати додаткові роботи, які й позначаються як необов'язкові. Перелік видів робіт та передбачена за їх виконання кількість балів наводяться у таблиці 3.

Таблиця 3 – Види робіт студента та кількістю балів за їх виконання

№ з/п	Контрольні заходи	Обов'язкові або заохочувальні	Максимальна кількість балів за контрольний захід
1	Перевірка знань отриманих на лекції	Обов'язково	5
2	Робота на практичних заняттях	Обов'язково	5
3	Поза аудиторне тестування	Обов'язково	5
4	Аудиторне тестування	Обов'язково	5
5	Поточна контрольна робота	Обов'язково	5
6	Модульна контрольна робота	Обов'язково	10
7	Виконання домашніх завдань: відповіді на проблемно-пошукові питання	За бажанням, при взаємодії з викладачем	5
8	Написання есе (1-2 сторінки)	За бажанням, при взаємодії з викладачем	10
9	Наукова робота	За бажанням, при взаємодії з викладачем	30

Визначення та зарахування балів за виконані роботи спирається на критерії які можна сприймати як універсальні, що застосовуються як для визначення балів за окрему роботу, так можуть використовуватися і для визначення рівня знань з усього курсу. Критерії представлено у вигляді таблиці 4.

Таблиця – Критерії нарахування балів

Критерії	Відмінно	Добре	Задовільно	Незадовільно
1	2	3	4	5
Володіння понятійним апаратом	Головні поняття та категорії засвоєно	Поняття засвоєно, але у деяких випадках є недоліки	Поняття засвоєно слабо, є плутанина	Головні поняття та категорії не засвоєно
Знання наукового фактичного матеріалу	Вільне володіння необхідним науково-фактичним матеріалом	Необхідний науково-фактичний матеріал використовується не в повному обсязі	Науково-фактичний матеріал використовується фрагментарно в недостатньому для подальших досліджень обсязі	Науково-фактичний матеріал не використовується
Вміння проводити аналіз та робити узагальнення	Науковий аналіз та висновки робляться самостійно на базі науково-фактичного сучасного матеріалу	Науковий аналіз робиться самостійно, але допускаються помилки та непослідовні висновки	Переказ навчального матеріалу з елементами самостійного аналізу	Переказ навчального матеріалу
Знання учбової та допоміжної літератури курсу	Вільне володіння матеріалами підручника, знання основної та допоміжної літератури	Володіння матеріалами підручника, знання основної літератури	Володіння матеріалами підручника	Необізнаність із матеріалами підручника
Повнота висвітлення матеріалів курсу	Вільне володіння матеріалами курсу, відповіді на усі питання вичерпні	Вільне володіння матеріалами курсу, відповіді на питання не обґрунтовані	Володіння матеріалами підручника та лекцій	Слабке володіння матеріалами підручника
Оцінювання тестових завдань	Усі відповіді правильні	До 80 % правильних відповідей	До 60 % правильних відповідей	До 50 % правильних відповідей

Роботи, які передбачаються для виконання з боку студента, спрямовані на здобуття фактичного матеріалу, вміння здобувати матеріал, що відповідає дійсності, тобто є не тільки сучасним за датою, а несе достовірну інформацію. Наявність фактичного матеріалу потребує вміння апелювати здобутками, а це позначає, що потрібно застосовувати різні наукові методи для вміння аналізувати, робити власні висновки, випрацьовувати власну думку, що базується на раціональних підставах, а не чуттєвому відношенні. Задля цього й пропонуються різні види робіт за складністю та за формою.

Перевірка знань отриманих на лекції – спрямована на перевірку отриманих та засвоєних знань, що надавалися на лекції. Може проводитися у вигляді тестів, на останніх хвилинах лекції, може проводитися в формі опитування на практичному занятті.

Робота на практичних заняттях – передбачає можливість для студента перевірити здобуті знання по питанням, що виносяться на практичне заняття. Для цього може використовуватися бесіда, повідомлення, реферат, доповідь, інші форми, які спрямовані на можливість проведення дискусії, уточнення, міркування за матеріалами, що стосуються відповідних тем. Звісно, що практичне заняття, це можливість опрацювати власні знання в малій соціальній групі, вміння продемонструвати власні знання, вміння аргументовано відстоювати власну позицію, вміння дискутувати в разі потреби, вміння визнавати власні помилки, якщо такі проявляться. На практичних заняттях можливе проведення контрольних заходів, тестування та інші форми з'ясування отримання та засвоєння фактичного матеріалу, але ж головною задачею практичного заняття є розкриття здібностей студента.

Поза аудиторне тестування – дає можливість перевірки отримання та засвоєння фактів та головних положень окремих релігійних теч та напрямів, по більшості зорієнтовано на матеріали, що надаються на лекції. Для тестування використовується ресурс дистанційного курсу «Релігієзнавство». Тести відкриваються для роботи в відповідний час, який визначає викладач, студентам назва тесту та терміни його проходження оголошуються на лекції.

Аудиторне тестування – форма швидкого опитування, яке необхідно для з'ясування загальних та головних положень, що потребують знання. На якому далі будується робота практичного заняття.

Поточна контрольна робота – форма контролю по питанням які потребують знання та вміння робити аналіз отриманих знань. У якості питань можуть використовуватися питання, що виносяться на практичне заняття.

Модульна контрольна робота – проводиться по завершенні відповідного модулю. Може бути проведена як з використанням питань, що розглядалися протягом модулю, так й як модульне тестування на сайті

дистанційного навчання. За основу такої контрольної стають питання, що розглядалися на лекції, та опрацьовувалися на практичних заняттях. Контрольна проводиться у терміни фіксації модульного контролю, які встановлює деканат.

Виконання домашніх завдань: відповіді на проблемно-пошукові питання. - це питання, що розташовуються окремим блоком у даному методичному посібнику та відповідають матеріалам відповідної теми. Проблемно-пошукові питання можуть мати різну кількість, що залежить від складності теми та самих питань. Ці питання розраховані на роздуми, на пошук вирішення певної філософської проблеми, тому, як правило, ці питання можуть мати декілька шляхів вирішення проблеми, її розгляду та висновків. Виконувати проблемно-пошукові питання слід після закінчення теми, коли є розуміння навчального матеріалу, що викладено на лекції, доповнено матеріалами підручника та закріплено на практичному занятті.

Шлях вирішення проблемно-пошукового питання залежить від підготовки, світосприймання, вміння послідовно, логічне пред'явити та обґрунтувати власну точку зору. Відповіді слід формувати як можливо лаконічніше, але не в збиток для розкриття рішення та нехтуючи доказовими елементами. Для цього намагатися відповідати саме на питання, не відволікаючись на зайві розміркування, намагатися дотримуватися однієї лінії у власному дослідженні. Пошук відповіді слід здійснювати таким чином, що б думки продовжували одне одну, використовуючи при цьому методи індукції, дедукції, аналізу та синтезу.

Так користуючись індуктивним методом спочатку розглянути подібності, далі розбіжності та нарешті супутні зміни і залишки, після чого вже робити висновки. Застосовуючи метод дедукції починати слід з простого та очевидного, з цього робити більш складні висловлювання, уважно слідкувати за безперервністю умовиводів. Метод аналізу – це виділення і вивчення окремих частин об'єктів дослідження, при цьому матеріал, що використовується повинен бути репрезентованим, тобто відповідати характеру дослідження та бути достатньо показовим. Синтез надає можливості поєднати окремі частки та представити єдине бачення. Кожний з цих методів має певні достоїнства та недоліки, вміння обрати та використовувати необхідний метод, або їх конгломерацію залежить від вмінь та навичок дослідника.

Завершувати відповідь на проблемно-пошукове питання слід стислим висновком, у якому максимально коротко та зрозуміло вказати результати дослідження.

Есе – різновид самостійної роботи, який є маленьким науковим дослідженням. Само слово «есе» з французької перекладається як спроба, так есе можна сприймати як підготовку до наукового дослідження, як пробу самостійного дослідження. Есе передбачає власні міркування в розробці обраної філософської проблеми, спробу вирішення обраної

проблеми. При написанні есе можна дозволити собі бути суб'єктивними, висловлювати спірні міркування, спиратися на інноваційні матеріали. Але ж зберігати грані між науковим дослідженням та псевдонауковими просторікуваннями.

В есе потрібно зробити постановку проблеми, вказати на її актуальність та користь від вирішення обраної проблеми. В есе не завжди є можливість вирішити проблему повно та досконало, тому необхідно окреслити цілі та завдання які ставить перед собою дослідник. Далі, спираючись на наукові факти та першоджерела, зробіть спробу вирішення проблеми згідно цілям та завданням, що були окреслені. Свої докази слід намагатись робити доказовими та обґрунтованими. По завершенню зробити висновки та можливі перспективи у вирішенні проблеми.

За об'ємом есе не повинно перевищувати двох аркушів, це звісно замало для наукового дослідження, але достатньо для проби власних сил. Тему есе краще обирати самому відповідно до власних інтересів, але у межах предмету «Методологія наукового дослідження», також деякі теми для есе пропонуються у окремому розділі даного посібника.

Наукова робота – це вид самостійної роботи, розрахований на студентів, які мають бажання отримати знання більші, ніж це передбачає запропонований курс, які бажають вдосконалити та розширити власні знання. На цей вид самостійної роботи необхідно звернути увагу студентам, які мають намір продовжити своє навчання у аспірантурі та взагалі присвятити себе науковій діяльності. Враховуючи, що «Методологія наукового дослідження» має загальні основи, не дуже важливо в якій науковій галузі плануються подальші наукові дослідження. Головне це накопичення практичного досвіду в науковій практиці та дотримання головних положень методології.

За своєю структурою наукова робота повинна відповідати вимогам, що висуваються МОН України для наукових робіт. А її обсяг залежить від того, на що спрямовує свою працю автор, тобто це може бути участь у олімпіадах молодих науковців, конкурсі наукових робіт, науковій конференції тощо. Залежно від обраного і буде визначатися обсяг та формат роботи, згідно вимогам які висувають організатори наукових заходів.

Вибір теми, формат, структуру та форму наукової роботи слід обирати при взаємодії з викладачем, котрий виконує роль наукового керівника. З науковим керівником також треба обрати варіант фіксації наукової роботи: публікація наукової роботи або її головних положень у вигляді тез в збірнику конференції, підтвердження участі в олімпіаді або виступу на конференції, допускаються й інші варіанти в залежності від обраного формату представлення наукової роботи, але ж підтвердження наукової роботи є обов'язковим.

ТЕМАТИКА ТА ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Перше практичне заняття. Визначення релігієзнавства та релігії

1. Релігієзнавство як наука.
2. Особливості релігієзнавства.
3. Релігії як дефініція та суть релігії.
4. Складові релігії.

Починаючи вивчення релігієзнавства слід з'ясувати необхідність появи цієї наукової дисципліни у середині XIX століття, її подальший розвиток та існування в сьогоденні. Розглянути зв'язок релігієзнавства з теологією, філософією, історією, соціологією та іншими гуманітарними науками, зосередитися на особливостях та різницях. Визначити об'єкт та предмет дослідження в релігієзнавстві, методи, що використовуються для розуміння релігії як соціального явища, що своїми коріннями пірнає в глибини часу історії людства. Уважно розглянути структуру релігієзнавства, то якої відносять:

- філософію релігії;
- історію релігії;
- психологію релігії;
- соціологію релігії;
- футурологію релігії;
- релігійну антропологію;
- релігійну культурологію;
- географію релігії.

Ключове поняття для релігієзнавства це – релігія, слово до якого ми звикли, та інколи використовуємо не розуміючи його смисл та значення, а тому є сенс звернутися до лінгвістики й визначити корені походження цього слова, звернути увагу на історичні часи, коли це слово увійшло у широкий обіг. Слід зробити спробу по розведенню понять «релігія» та «віра», які часто густо можуть використовуватися як синоніми, але ж мають певні відмінності.

У спробі придбати розуміння сутті релігії, спочатку треба розібратися у функціях, що виконує релігія в житті суспільства та людини, до яких найчастіше відносять такі:

- ілюзорно-компенсаторну;
- світоглядну;
- регулятивну;
- інтеграційну/ дезінтеграційну;
- комунікативну;
- комутативну;
- культуротрансляуючу.

Досліджуючи питання про складові релігії, слід починати з суб'єкту та об'єкту релігійної віри, а далі вже формувати зв'язок, який створюється з релігійної свідомості, релігійного культу та релігійних організацій.

Проблемно-пошукові завдання

1. Як місце займає віра у житті людини?
2. Що передує в релігії віра чи розум?
3. Чи є необхідність займатися вивченням релігії? Якщо є, то чому?
4. Які знання можуть стати у нагоді для розуміння релігії?

Друге практичне заняття. Концепції появи та розвитку релігії

1. Концепції появи релігії, що базуються на ідеалістичних підставах.
2. Концепції появи релігії, що відштовхуються від матеріалістичних поглядів.
3. Головні причини, що сприяють появі релігії в житті суспільства.
4. Причини релігійних змін, що спостерігаються протягом історії людства.

Ідеалістичні концепції базуються на існуванні надприродного як первинної суті світу, тому релігія виконує функцію з'єднання, керуючого шляху між людиною та тим, що головує в надприродному світі.

Матеріалістичні концепції, по більшості, шукають причини появи та розвитку релігії виходячи з природних підстав притаманних людині.

З'ясувавши власну світоглядну позицію, щодо появи релігії, стає можливим почати пошук причин появи релігії в житті суспільства. Роздивляючись різні концепції треба вміти бачити сильні та слабкі аргументи, що наводяться задля відстоювання вірності тієї чи іншої концепції, звертати увагу на факти, що не є сумнівними, уважно ставитися до логіки складання висновків, використовувати критичне мислення та системне бачення. Та найголовніше – це знайти або ж створити концепцію появи релігії, що відповідає дійсності.

Роздивляючись історичні зміни, що відбувалися з моменту виокремлення людини з тваринного стану і до сучасності, ми, звісно, бачимо переміни економічні, соціальні, суспільні та інші. Серед цих численних змін потрібно зосередитися на трансформаціях, що відбувалися з релігією та зв'язати ці зміни з загальними історичними пертурбаціями, синтезувати ці зміни та зробити аналіз взаємозалежності історії релігії та історії людства.

Проблемно-пошукові завдання

1. Як вважаєте, чому неотомізм було прийнято Ватиканом як офіційна доктрина католицизму?
2. Які головні підстави для виникнення релігії наводяться в матеріалістичних концепціях?
3. В сучасності релігія діє як необхідність, чи спрацьовує «мода на релігію» як вказує Мірча Еліаде?
4. Як на Вашу думку, чи може статися так, що релігія зникне з життя суспільства?

Трете практичне заняття. Первісні релігії

1. Анімізм.
2. Тотемізм.
3. Фетишизм.
4. Магія.

Релігійні уяви, що виникали в первісному суспільстві, можуть бути визначені якщо задля їх розуміння використовувати комплексний підхід, узагальнюючи знання що має в своєму розпорядженні сучасна наука, поєднуючи знання антропології, археології, етнології, психології, культурології не ігноруючи й іншими знаннями про людину та суспільство. В прагненні досягти розуміння первісних вірувань не слід відноситися до них із зневагою з височини сучасної людини, варто сприймати ці вірування як відповідні шляхи розвитку, як належні путі піднесення людства.

Анімізм – віра в душі або духів що наповнюють світ та його окремі частки. Зверніть увагу на те, що душа та дух позначають різні сутності, з'ясуйте та наведіть ці відміни. Слід також познайомитися з поглядами Е. Тайлора, Г. Спенсера одних з перших дослідників анімізму, які вважали анімізм початком релігії та розробили гіпотезу на його появу, але ж подальші дослідження змінили цю точку зору не послаблюючи при цьому значущості анімізму в житті первісної людини.

Тотемізм – віра та комплекс обрядів у зв'язок з первонародженими предками. Першим дослідником тотемізму вважають Дж. Дж. Фрезер, який в книзі «Золота гілка» детально досліджує це явище в житті людства, але створює декілька гіпотез щодо появи тотемізму та його значущості. Так Фрезер визначає, що тотемізм є формою об'єднання людей на базі систем вірувань та практичних дій. Окремо слід звернути увагу на діє що пов'язані з табу – заборонами у межах тотемізму.

Фетишизм – віра у силу, що міститься у речах. Численні спостереження цієї форми первісних вірувань вказують, що фетишем може стати будь яка річ, та навіть частка предмету. Зробіть спробу визначити чому речі «отримували силу» та набували значущості для людини чи навіть для певної групи. Наведіть приклади проявів фетишизму у первісному суспільстві та з'ясуйте, чи збереглися прояви фетишизму до нашого часу.

Магія – дії що спрямовані на зміну стану або процесу життя людини або середовища. Магія як явище має не однозначне сприйняття, тому щоб порозумітися на цю форми первісних вірувань є сенс розібратися з типами та видами магії: промислової, землеробської, військової, лікувальної, любовної, шкодоносної та ін., звернути увагу на імітативну, контагіозну, симпатичну та ін. Окремо слід розглянути «чорну» та «білу» магію, звісно якщо їх наявність не викликає сумніву.

Проблемно-пошукові завдання

1. Що первісні релігії надавали людині?
2. Які зміни в житті суспільства відбулися з появою первинних релігій?
3. Які прояви первісних релігій Ви бачите в сучасному світі?
4. Чому магичні діє викликають інтерес сучасної людини та зберігаються?

Четверте практичне заняття. Культ, ритуали, обряди

1. Культ природи.
2. Культ предків.
3. Ритуали та їх значущість.
4. Обряди та їх значущість.

Первісна людина не відокремлювала себе від природи, вона відчувала себе часткою довкілля, природа мали такі ж відчуття як і сама людина. Тому взаємовідносини з природою набували не меншої значущості, ніж людські відносини. Природа взагалі, та її окремі частки (сонце, місяць, небо, моря, річки, ліси...), входили в життя первинної людини як частки єдиної спільноти. Але ж природні сили були могутніші, старіші, вони владували у світі та й перетворювали світ, людина мусила поважати та підкорятися природі, використовуючи тільки те, що природа дарувала людям. Відносини з природою та її частками формувала численні культу (латиною *cultus* – шанування, поклоніння) завдяки яким людина прагнула до союзу з природою та бажала здобути милості від природи. Зробіть опис

якогось культу, зверніть увагу на часи розповсюдження культів та на зміни що проходили в історії людства.

Спостереження над природою надавали людям бачення, того що у світі діє колообірт, повернення, загибель та відродження: сонце, місяць, зорі «вмирають» та «відроджується» рухаючись по колу, змінюються річні сезони, птахи відлітають та повертаються, виходячи з цього народжувалися міфи про вічне повернення. Можливо, що на тлі цього народжувалися культи пов'язані зі смертю, яка сприймалася як завершення життя та можливість здобути інше життя. Увага приділялася найближчим та найвпливовішим людям з чого й поставали культи предків. Ці культи малися майже повсюдно, але ж ставлення та значущість культу предків у різні часи та різних народів були різні. Для знайомства з існуванням та розвитком культу предків слід звернути увагу на археологічні та етнографічні данні, зробивши добірку з різних традицій.

Виходячи з проведеної роботи по розумінню культів природи та предків, відокремте ритуал від обряду, знайдіть схожі та відмінні риси. Наведіть приклади обрядів та ритуалів, які відбувалися в первісні часи, або ж використовуються у народів, що зберігають первісний лад життя до сьогодення.

Проблемно-пошукові завдання

1. Як культ природи впливав на життя людини та суспільства, чи то був корисний вплив?
2. Як культ предків впливав на життя людини та суспільства, чи то був корисний вплив?
3. Чому ритуали та обряди релігійного характеру закріплювалися в житті суспільства?

П'яте практичне заняття. Національні релігії. Ранні національні: релігія Стародавнього Єгипту, релігія Стародавньої Греції

1. Особливості та характерні риси національних релігій.
2. Релігія у Стародавньому Єгипті.
3. Релігія у Стародавній Греції.
4. Використання міфів в ранніх національних релігіях.

Національні релігії виникають у часи переходу від первісного ладу до формування перших держав та націй. Це відноситься до часів неолітичної революції. Родові відносини поступово змінюються на сусідські, виникають та розвиваються ранні форми державності, а далі вже відбувається формування нових соціальних, політичних та економічних

відношень. Реагуючи на зміни у житті суспільства, релігія також набула змін, але ж звісно, що перетворення суспільства не відбувалося одразу, це був достатньо тривалий час, і протягом цього часу фіксуються трансформації релігійних систем. Так слід відрізнити племені культу, ранні національні та пізні національні релігії. Розглядаючи перетворення в релігійних системах слід звернути увагу на те, що у часи неолітичної революції відбулося відокремлення від офіційного культу суспільних низів, почав свій розквіт політеїзм, відбулося зародження вчення про посмертну відплату, обов'язковими стали жертвопринесення.

Задля розуміння особливостей ранніх національних релігій, їх характерних рис та ролі у суспільстві необхідно звернутися к конкретним релігійним системам, що існували. Так є сенс розглянути, як приклад, релігійні утворення у Стародавньому Єгипті. Починати треба з розуміння особливостей життя у долині Нілу, з історії об'єднання номів та ролі фараонів не тільки як очільників влади на землі, а й як гарантів існування вічного життя. Також варто звернути увагу на характерні відзнаки, що притаманні давньоєгипетській релігійній системі, такі як будівництво пірамід, обелісків, специфічних храмів, бальзамування, вчення про посмертне існування, зміст Книги мертвих, зооморфне зображення богів.

Переходячи до релігійних систем Давньої Греції, необхідно, як і у попередньому питанні, починати з з'ясування умов та особливостей життя: полісної системи, географічного розташування, історії заселення Балканського півострова та колонізаційної діяльності греків. Далі є сенс звернути увагу на те, що сама Греція використовувала декілька міфологічних систем, та ще й мала міфологічний вплив з боку народів Середземномор'я, тому при розгляді релігії Стародавньої Греції слід враховувати її синкретичний характер та розвиток, антропологізм богів та їх вплив на давніх греків, широкий розвиток уявлень про героїв-наповбогів та численних богів другого порядку: німф, nereid, дріад, сатирів, кентаврів та інших.

Четверте питання передбачає безпосереднє знайомство з релігійними системами давніх часів, що можливо зробити вивчаючи міфи, що збереглися до нашого часу. Міфи мали різне призначення: космологічні, етіологічні, астральні, есхатологічні, топонімічні, антропогонічні, календарні, героїчні та інші. Міфи мали сакральне значення та наближали людину до розуміння природних та соціальних процесів завдяки тлумаченню міфу. Розглядаючи міфи, зробить спробу уявити себе людиною зорі нашої історії, залиште знання сучасної людини та впустите міф в себе. Спробуйте сприймати міф як частку власного життя, як те, що і є життя, як те, що керує життям. З численних міфів виберіть ті, що вам здаються більш цікавими, підготуйте короткий переказ міфу та його можливу інтерпретацію, але ж пам'ятайте, що міфи склалися у певну систему та ставали часткою світу.

Проблемно-пошукові завдання

1. Чим міфологічне сприйняття світу відрізняється від релігійного?
2. Знайдіть в міфологічних системах Давнього Єгипту та Давньої Греції схожі риси?
3. Яким чином розвинуті есхатологічні уявлення давніх єгиптян відображалися в житті, мистецтві та науці?
4. Чому у Давній Греції набули розвитку уявлення про богів другого порядку – німф, кентаврів, сатирів та інших?

Шосте практичне заняття. Давньослов'янська релігія

1. Джерела для реконструкції Давньослов'янської релігії.
2. Космологічні уявлення слов'ян.
3. Боги та їх функції.
4. Нечисть та її призначення.
5. Святі міста, свята, обряди та традиції.

Розглядаючи давньослов'янську релігійну систему, слід звернути увагу, що ніяких письмових джерел часів панування язичницьких вірувань ми не маємо, тому що сама письменність якщо і існувала, то не була достатньо розвинута. Реконструкція давньослов'янських вірувань базується на джерелах, що відносяться до значно пізніших часів, тому слід уважно та критично відноситися до їх відповідності. Джерела, що використовуються прийнято розподіляти таким чином: письмові, що найбільш близькі до епохи язичництва (слов'янські та неслов'янські); фольклорні (казки, билини, легенди, пісні, приказки тощо); етнографічні (обряди, дитячі ігри, вишивка тощо); археологічні; лінгвістичні та топографічні. Окремо місце слід відвести «Слову о полку Ігоревім» та «Велесовій книзі», але ж не забуваючи про численні дискусії, що точаться навколо питання про автентичність цих джерел.

Космологічні уявлення слов'ян базувалися на вірі в існування трьох світів: пекла; небесного та земного світів, але ж спроби відновити ці уявлення надали можливість бачити певні відмінності, існування різних міфів про створення світу. Є сенс розглянути варіанти космології, зробити порівняння та співставлення, враховуючи загальну космологічну картину, що привалювала в прадавньому світі.

Кожен зі світів був заселений різними істотами, які виконували й різні функції, а взагалі формувалася система упорядкованого існування світу. Боги що сприяли розбудові та існуванню світу: Даждбог, Ярило, Сварог, Велес, Макош та інші. Хтонічний рівень займали Кощій, Змій Горинич та інші.

Поряд з людьми, жили численні істоти другого порядку. Вони могли бути добрими, злими та нейтральними. Могли допомагати або ж задавати шкоди людям. Зверніть увагу на домового, лісовика, злиднів, перевертнів, русалок та мавок, Долю та Недолю, Лада та Ладу, Леля та Лелю.

Давні слов'яни зв'язували своє життя з численними богами та божествами через культові та обрядові дії, важливі події відзначали святами. Священними місцями ставали капища, требища, урочища, існували священні дерева, гори. Серед свят особа визначалися календарні, що були пов'язані зі зміною сезонів та землеробським циклом: Коляда, Масляна, Зелені свята, Івана Купала та інші.

Проблемно-пошукові завдання

1. Як розбудовувався світ згідно давньослов'янським уявленням?
2. Візьміть будь яку народну казку та зробить спробу знайти в ній елементи міфу.
3. Де в сучасному житті мають прояв елементи релігії давніх слов'ян?

Сьоме практичне заняття. Пізні національні релігії. Індуїзм

1. Особливості пізніх національних релігій.
2. Сакральна література індуїзму.
3. Розбудова світу в індуїстської традиції.
4. Пантеон богів.
5. Свята, обряди та традиції.

Подальшим розвитком ранніх національних релігій та новою розбудовою стають пізні національні релігії. До їх характерних рис можливо віднести: відстоювання інтересів нації, більший вплив на життя суспільства, відокремлення від релігійних вірувань інших націй, політеїстичні погляди спрямовані до монотеїстичних, спрощення жертвопринесень, розвиток вчення про посмертну відплату.

Однією з найдавніших, що продовжує своє існування й дотепер, є релігійна система індуїзму. Її основу складає ведична література – комплекс найдавніших текстів, що містить у собі веди, упанішади та аран'яки, сутри та ітіхаси. Веди виступають як головні, а далі робляться численні коментарі та пояснювання, розробляються гімни та обряди, норми та правила.

Розбудова світу в індуїській традиції пов'язана з дією Брахману як сутності Всесвіту, він породжує Атман та створює Закон Дхарми, формує коло Сансари. Завдяки Брахману, що творить богів Брахму, Шиву та

Вішну, будується світ, а вже численні міфи індуїзму розповідають як це відбувалося.

Брахму, Шиву та Вішну сприймаються як найголовніші боги, вони складають Тримурті. Але ж індуїзм як політеїстична релігійна система використовує й безліч інших богів та їх супротивників. Особливістю індуїзму є також можливість богів використовувати аватари, можливості змінюватися. Кожний з богів та їх аватари виконують певні місії, що спрямовані на існування світу та його зміни.

Свята, обряди та традиції в індуїзмі є важливою складовою релігійної практики та культу. Згідно закону карми дуже важливим є виконання того, що є потрібним, а так як карма не відкрита для людини, то й стає доречним строго слідувати обов'язку та встановленим правилам. Свята, обряди та ритуали стають невід'ємними від життя людини та суспільства. Культові практики можна розподіляти на храмові (пуджа), домашні (санскара), фізичні та психологічні (медитація, рецитація мантр, самокатування та інші). Традиції закріплюють найважливіші дії та правила та роблять їх часткою життя.

Проблемно-пошукові завдання

1. Як Ви вважаєте, чому національні релігії збереглися до нашого часу та й досі мають певний вплив?
2. Як Ви вважаєте, чому деякі народи позбулися впливу національних релігій та замінили їх іншими формами релігії?

Восьме практичне заняття. Пізні національні релігії. Зороастризм. Іудаїзм

1. Авеста та Заратустра.
2. Зороастризм: головні положення та особливості культу.
3. Тора та її значущість в іудаїзмі.
4. Життя та традиції згідно іудейським канонам.

Зороастризм та іудаїзм є одними з перших монотеїстичних релігій, у яких сформувались підґрунтя для розвитку та поширення релігійних систем з вірою в одного Бога. Поява цих релігій пов'язано з ростом та домінуванням Давньої Персидської Держави, зміцненням влади персидських царів над численними народами. Розвиток наддержави, якою у свій час була Персія, потребував єдності влади, права та релігії.

До нових релігійних елементів священне писання та пророка, вчення про боротьба добра зі злом, а також вчення про посмертну відплату. Священну для зороастрийців книгу Авесту, верховний бог передає через

пророка Заратустру, так книга сприймається як слово бога, що прямує до людства. Авеста містить у собі елементи астрології, філософії, історії та міфи. В цілому ж Авеста розповідає про боротьбу добра зі злом, та надає можливість бачити, що може та повинна робити людина задля перемоги добра. Заратустра ж стає взірцем поведінки людини, яка прагне до добра та йде шляхом, який вказав верховний бог.

В іудаїзмі священною книгою є Тора, хоча само слово може позначати як безпосередньо книги, що були записані Мойсеєм зі слів Бога, так і усе вчення іудаїзму. Вважається, що Тора була дана євреям на горі Сінай та містить божественні уяви про світ та мораль. Здобуток Тори сприймається як Завіт, між Богом на народом Ізраїлю. Крім Тори, що була написана Мойсеєм, є її доповнення – Книга пророків та Писання, так формується збірка світобачення та етичних положень, що входять в життя народу Ізраїлю.

Життя та традиції іудеїв пов'язані з вірою в Яхве, який обрав народ Ізраїлю, серед інших народів, тому численні обряди, свята та культові дії мають на меті підкреслити відокремлення євреїв від не євреїв. Життя базується на правилах, що констатуються в Торі та доповнюються їх роз'ясненнями в Талмуді.

Проблемно-пошукові завдання

1. Які схожі моменти містяться в Авесті та Торі, книгах, що стали сакральними для різних релігій?
2. Як Ви вважаєте, чому зороастризм та іудаїзм регламентували та створювали правила для життя навіть на побутовому рівні?
3. Як Ви вважаєте, чому пізні національні релігії почали використовувати існування пророків?

Дев'яте практичне заняття. Буддизм, його поява, розвиток, течії

1. Життя Будди.
2. Розвиток буддизму.
3. Махаяна та її особливості.
4. Хінаяна та її особливості.

Про життя Сіддгартхі Гаутами, засновника буддизму, існує чимало розказів, але відокремити міфи від дійсно історичних подій дуже складно. По більшості життя Будди має не стільки історичний сенс як релігійний. Його життєвий шлях стає прикладом та морально-етичним взірцем руху людини до нірвани. Народження, дитинство, юність, одруження, забезпечене життя царевича, аскеза, досягнення просвітлення, мандрівки

Індією – все це відображається як реальні події, але ж все це має більш складні смислові та міфічні роз'яснення.

Відомо, що буддизм не набув широкого розвитку за часів самого Будди, а почав свій розвиток за часів Ашоки III, був набув розвитку у Середні віки за межами Індії, набув нової хвилі розвитку наприкінці XIX століття та і зараз має численних прибічників по всьому світу.

Буддизм у своїй основі має головні положення, що були надані Буддою, але в своєму розвитку буддизм набував деяких інтерпретацій, стикався з місцевими релігійними системами, тому виникали, та й зараз виникають різні розуміння в можливості досягнення нирвани, руху восьмирічним шляхом, різні практики та обрядові форми, що мають сприяти досягненню досконалості буддиста. До нашого часу у буддизмі склалося два головних напрями: махаяна та хінаяна, в межах цих напрямів також з різновиди – тантризм, дзен-буддизм, ламаїзм, трансцендентна медитація та інші.

Напряма махаяна – або Велика Колісниця або широкий шлях, вказує на можливість досягнення просвітлення та нирвани будь якою людиною, яка дотримується та прагне до духовного вдосконалення.

Напряма хінаяна – або ж Мала Колісниця, або вузький шлях визнає, що звільнитися від страждань і досягти просвітлення може тільки чернець, член буддистської монастирської общини при використанні аскези та дотримання необхідних правил.

Проблемно-пошукові завдання

1. Будда говорив: «Не через прикрашені волосся, не завдяки родині й народженню стають брахманом. Але той, у кому існує істина й справедливість, хто чистий, той брахман». Які цінності затверджував Будда, і які відкидав?

2. Які частки восьмирічного шляху Ви вважаєте доречними використовувати в житті людини не залежно від сприйняття буддизму? Та чому?

3. Чи дійсно страждання є сутністю світу як це стверджує перша шляхетна істина буддизму? Пояснить свою думку.

Десяте практичне заняття. Розвиток християнства

1. Витоки та передумови виникнення християнства.
2. Життя Ісуса.
3. Ранні християни.
4. Розквіт та поширення християнства.

Християнство народжувалося в межі нової ери в східній провінції Римської імперії – Палестині в контексті месіанських проповідей іудаїзму, з яким незабаром християнство виявилось в стані конфлікту, що відбувся після виключення християн з синагогального життя в 70 році. Поява і поширення християнства пов'язується з боротьбою пригноблених верств населення Римської імперії, централізацією влади в Римі та розпадом рабовласницького ладу. До головних ідейних джерел християнства, можна віднести:

- іудаїзм, від якого християнство успадкувало визнання Старого Завіту з його змістом, образ Ісуса Христа, ідею про месію і інші;
- ідеологію кумранської громади, яка розвивала вчення про друге пришестя месії;
- релігії східних народів Римської імперії, які надали багато міфічних образів і сюжетів, що допомагало сприймати християнство як поліетнічну релігію;
- релігійно-філософські вчення Філона та Сенеки, які внесли в християнство ідеї про вроджену гріховність, про необхідність порятунку душі як мети життя, про божественну сутність месії, про рівність людей перед богом, про презирство до земного життя, про любов до ворогів і про покірність долі.

Саме ж християнство пов'язує свою появу з життям Ісуса Христа, який сприймається як Боголюдина, як Спаситель, як втілення 2-ої іпостасі триєдиного Бога – Трійці. Новий Заповіт, який стає доповненням та продовженням Біблії, в своїй першій частині – Євангеліях надає опис про життя Ісуса, його вчення та його значущість для людства. Власне життя Ісуса стає зразком для життя християнина та надає можливість на спасіння та вічне життя.

Християнство у своєму розвитку проходить декілька етапів:

- 1) початкова християнство – час, в якому виникають перші християнські громади і починають визначатися перші християнські положення;
- 2) раннє християнство – час формування церкви і основ віровчення;
- 3) період Вселенських соборів – час існування християнства як панівної релігії в певних регіонах і відокремлення західної і східної церков.
- 4) період розвитку християнства після 1054 року – це важливий період після поділу єдиної християнської церкви на католицьку (західну) і православну (східну). Після чого історія православ'я і католицизму пішла багато в чому різними шляхами і не завжди має загальну періодизацію;
- 5) період розвитку християнства з виникненням протестантизму у 16 сторіччі – від католицизму у часи Реформації відокремився протестантизм, і далі християнство вже рухалося в трьох напрямках.

Зараз християнство існує як розвинута світова релігія, яка має три головних напрями, та майже у кожному з них існують власні церкви,

мається різниця в культовій та обрядовій практиці, простежується вплив національних та історичних особливостей окремих регіонів та соціальних груп.

Проблемно-пошукові завдання

1. Як Ви вважаєте: коли християнство виникла як релігія? Аргументуйте відповідь.
2. Чи варто шукати фізичні та матеріальні докази існування Ісуса Христа? Відповідь аргументуйте.
3. Чому християнство, маючи єдину концепцію, набуло різної спрямованості?
4. Заповніть таблицю 5».

Таблиця 5 – Джерела виникнення християнства

Джерела	Ідеї
Східні релігії та міфи	
Іудаїзм	
Ідеологія кумранської громади	
Елліністична філософія	
Римська філософія	

Одинадцять практичне заняття. Головні положення християнства та особливості культу

1. Символ віри та його пояснення.
2. Святі таїнства та їх значущість.
3. Християнські свята.

В ході розвитку християнства сформувалися основні положення і власні традиції, які відрізняють цю релігію від багатьох інших. У своїй основі християнство використовує сукупність положень, до яких відноситься: усна традиція, релігійні тексти і основи богослужіння, що відображають зміст віри, джерелом якої є Одкровення. Джерело віровчення християнства – Святе Письмо, головним в якому є Біблія; а також «Символ віри», рішення всесвітніх і деяких помісних соборів, окремі твори отців церкви. Згідно зі Святим Письмом формується

християнське віровчення про Бога, складається організаційна структура, виконуються обряди та інше.

В результаті діяльності Вселенських Соборів було розроблено Символ Віри, який може мати кілька трактувань без зміни головного сенсу. Символ Віри – це короткий виклад християнських догматів. На сьогодні більшої значущості в християнському світі здобув Нікео-Константинопольський Символ Віри, тобто Символ Віри, який був розроблений на Нікео-Константинопольському Вселенському соборі. Він складається з 12 положень:

1. Віра в єдиного Бога і акт творіння.
2. Віра в Ісуса Христа, Сина Божого.
3. Віра в сходження Ісуса до людей.
4. Віра в розп'яття Христа (в латинській мові це звучить як «зміцнення на хресті»).
5. Віра в воскресіння Ісуса Христа.
6. Віра в вознесіння Христа на небо.
7. Віра у друге пришествя і Страшний суд.
8. Віра в Духа Святого, що сходить від Отця (і Сина теж – в католицизмі).
9. Віра в авторитет церкви.
10. Віра в таїнство хрещення.
11. Віра в воскресіння.
12. Віра в потойбічне життя.

Католицька і православна церкви визнають необхідність причетності кожного віруючого до Бога. Така причетність здійснюється зазвичай за допомогою спеціальних обрядів – таїнств, які представляють собою особливі дії, що виходять за межі ритуалу, обряду. Таїнства вводять присутність Бога в життя людини і служать запорукою майбутнього «обоготворення».

Найважливішими з таїнств, визнаними всіма віросповіданнями, вважаються:

1. Водохрещення – це обряд ініціації, який вводить в християнське життя і припиняє, згідно християнським уявленням, дія інерції первородного гріха.
2. Євхаристія, або причащення – це смакування хліба і вина, які відповідно до християнської віри символізують Тіло і Кров Христа. Православ'я і католицизм, на відміну від протестантизму, визнають ще п'ять таїнств:
3. Миропомазання, яке направлено на повідомлення віруючим про містичні дари Святого Духа.
4. Сповідь – покаяння перед священиком і відпущення гріхів.

5. Священство – введення в духовний сан, що дає повноваження не тільки наставляти вірян, а також насамперед, дає змогу здійснювати таїнства.

6. Шлюб – здійснення в храмі церковного обряду вінчання, яке сприймається як співучасть в містичному шлюбі Христа і Церкви.

7. Соборування – це помазання, яке супроводжується молитвами і нанесенням елею (спеціального церковного масла) на тіло важкохворого як останній спосіб повернути до життя і одночасно побажання смерті, яка сприймається як перехід до вічного життя в царстві Христа.

Важливою часткою християнства стають релігійні свята, які сприймаються як присвячуються важливим подіям, вшановує пам'ять видатних постатей або відзначає події в житті церкви. Свята призначаються для введення в життя християнина життя церкви. Крім того, християнські свята зберігають традиції, пов'язуються з конкретними етапами, видами господарської діяльності, річним астрономічним або календарним циклом.

Умовно християнські свята поділяють на загальні християнські (визнані православною, католицькою, більшістю протестантських церков) та конфесійні (відзначаються тільки окремими конфесіями), найважливіші з них належать до так званих дванадцятидесятих свят, якими головує Пасха. До дванадцятидесятих свят відносять: Різдво Христове, Хрещення Господнє, Стрітєння Господнє, Благовіщення Пресвятої Богородиці, Вхід Господній до Єрусалиму, Вознесіння Господнє, День Святої Трійці, Преображення Господнє, Успіння Пресвятої Богородиці, Різдво Пресвятої Богородиці, Воздвиження Хреста Господнього, Уведення в храм Пресвятої Богородиці.

Також існують Великі свята: Обрізання Господнє та пам'ять святителя Василя Великого, Різдво Іоанна Предтечі, Святих першOVERХОВНИХ апостолів Петра та Павла, Усікновення голови Іоанна Предтечі, Покров Пресвятої Богородиці.

Проблемно-пошукові завдання

1. Чому християнська релігія говорить про троїчність Бога – що Бог один, але в трьох особах?
2. Про яке таїнство йдеться в словах Ісуса Христа: *«Я – Хліб живий, що зійшов з небес: той, хто їсть хліб цей, буде жити вічно: хліб же, який Я дам, є Плоть моя, яку Я віддам за життя світу... Той, хто їсть Мою Плоть і п'є мою Кров, має життя вічне, і Я воскрешу його в останній день...»* (Ін. 6:51-54)? Зробіть спробу знайти ще цитати в яких йде мова про інші таїнства.
3. Зробіть спробу розробити систему значущості свят в християнстві.

Дванадцять практичне заняття. Конфесії християнства

1. Православ'я.
2. Католицизм.
3. Протестантизм.

Розкол між Західною (Католицькою) і Східною (Православною) церквою зазвичай датують 1054 роком, проте відбувався спостеріг поступовий і тривалий процес розподілу, обумовлений розбіжностями в звичаях і ідеях, ніж догматичними особливостями. Важливою подією, яка стала причиною непереборного відчуження, можна вважати завоювання Константинополя хрестоносцями (1204 р.), в результаті чого грецькі християни на багато століть втратили довіру до Заходу.

Сьогодні між православ'ям і католицизмом існує ряд відмінностей, які оформилися протягом часу.

Догматичні відмінності між католицизмом і православ'ям:

1. сходження Святого Духа від Бога-Отця і Бога-Сина.
2. Догмат про «надзаслуги» святих і праведників.
3. Індульгенції.
4. Догмат про Чистилище (прийнятий у 1439 р).
5. Місце та роль Діви Марії на небі.
6. Непогрішність Папи в питаннях віри (1870 г.).

Між католицизмом і православ'ям є також відмінності в обрядовості:

- хрещення відбувається шляхом обливання у католиків, а в православ'ї – через занурення у воду;
- миропомазання католики здійснюють над повнолітніми – конфірмація, а в православ'ї миропомазання відбувається над немовлятами, відразу після хрещення;
- причащення мирян тільки хлібом – у католиків, а в православ'ї та миряни та духовні особи причащаються і хлібом, і вином.

Крім того, католики використовують прісний хліб для причастя, хресне знамення кладуть п'ятьма пальцями, богослужіння переважно на латинській мові і деякі інші особливості.

Існують також канонічні відмінності: цілібат, недопущення відмови від духовного сану, першість Папи, інститут кардиналів, визнання рішень 21-ого Всесвітнього собору, (в православ'ї – 7-го), нерозривність шлюбу та інші.

Слід також розуміти, що релігійні конфесії та напрямки пов'язані з реальністю існування самого суспільства, а тому кожна конфесія та напрям віддзеркалюють історичну та політичну ситуацію в країні. Так працює принцип: *cujus regio, eius religio* (чия держава, того і віра). Тому крім конфесіональних розбіжностей варто відрізняти на кого орієнтуються глави церков, чиї інтереси вони несуть у суспільство та який вплив

здійснюють. Найбільш яскраво це простежується в діяльності Російської церкви, яка прагне ставати провідником політичних інтересів Росії.

На початку 16 століття в Європі в ході тривалої богословської полеміки виникла нова церква. Головні питання, навколо яких розгорнулися гострі суперечки, були пов'язані з вирішенням питань віри, що вимагають деякої корекції з появою і розвитком нових суспільних відносин – капіталістичних. Крім того, церква відстоювала інтереси пануючого на той час феодального класу. Усі ці суперечки спричинили появу нового напрямку суспільного розвитку, який отримав назву «Реформація». Нова церква стала називатися протестантською. Відбулися зміни у віровченні, серед яких можна виокремити такі:

- головним джерелом створення нової догматики стало Святе Письмо, примат якого проголосили реформатори, а Святий Переказ був відкинутий як вчення людське;

- вчення про виправдання тільки однією вірою;
- заперечення молитви за померлих, поклоніння Богородиці і святим, шанування мощів, ікон та інших реліквій;
- проголошення принцип загального священства;
- визнання права кожного християнина вільно читати Біблію.

Початковими формами протестантизму були лютеранство, кальвінізм, англіканство і анабаптизм. Вони поширилися в різних країнах і мають деякі самостійні риси. У наш час протестантський напрям набирає силу. Найбільш відомі в Україні протестантські напрями адвентистів, баптистів, п'ятидесятників і свідків Ієгови.

Проблемно-пошукові завдання

1. Які власні свята та обряди існують в католицизмі?
2. Які власні свята та обряди існують в православ'ї?
3. Які християнські церкви існують в Україні?
4. Які політичні інтереси простежуються в різних церквах, що існують в Україні?
5. Як у Харкові представлені різні конфесії та напрями?
6. Яке значення має затвердження Томаса та автокефалії для України?

Тринадцяте практичне заняття. Іслам

1. Життя Мохаммада та виникнення ісламу.
2. Головні положення віри.
3. Стовпи ісламу.
4. Свята та звичаї в ісламі.

Іслам, або мусульманство, є наймолодшою світовою релігією. Він виник в 6 столітті нової ери. Зараз іслам налічує близько 2 млрд прихильників, до того ж чисельність прихильників неухильно зростає як у країнах ісламського світу, так і на Заході. В Україні ісламські громади сконцентровані здебільше в Криму, на території Донецької та Запорізької областей.

Зародження ісламу пов'язують із іменем пророка Мохаммада (Магомета). Основними джерелами вивчення біографії Мохаммада є Коран та хадіси. Однак їх історична достовірність іноді потребує перевірки.

Мохаммад народився в м. Мекка приблизно між 567 і 572 рр. в могутньому клані курейшитів. Мохаммад рано став сиротою, а його вихованням займався спочатку дід, а згодом дядьком Абу Таліб. У 25 років Мохаммад влаштувався на службу до Хадідже, а близько 595 р. він на ній одружився. Саме завдяки моральній підтримці Хадідже Мохаммад осмислив свій шлях Пророка.

Перші одкровення Мохаммад отримав приблизно 610 р. під час усамотнення в печері від ангела Джибраїла. Перші три роки Мохаммад сповіщав божественні послання тільки в вузькому крузі, а вже з 612 року перейшов до відкритого проповідництва, але зіштовхнувся з невірою в його пророчу місію та був змушений переселитися до м. Ясріб. Тут сталося формування общини правовірних – умма та здійснювалося уточнення культової практики. Також визрівали протиріччя між Мохаммадом та його прибічниками та Меккою, що призвело до тривалої війни, яка завершилася у січні 630 р. А в наступному році Мохаммад оголошує війну багатобожжю.

В останні дні травня 632 року Мохаммад захворів та 8 червня 632 року він помер. Тіло поховали в одній із кімнат будинку його дружини Айші, де й до сьогодні зберігся надгробок. Про смерть пророка Абу Бакр, якого обрали халіфом, сказав так: «Якщо хтось вшановує Мохаммада, нехай знає – Мохаммад помер; якщо хтось вшановує Аллаха, то Мохаммад живе й не вмирає».

Базовим поняттям для ісламу є істина віра – іман, вона підтримується на шістьох стовпах:

- віра в Аллаха;
- віра в малайку (янголів);
- віра в Коран;
- віра в расул (пророків) останнім з яких є Мохаммад;
- віра в Кінець світу, воскресіння, Божий суд, наявність аль-джана (раю) та джаханнам (пекла);
- віра у передвизначення долі всього створеного, яка знаходиться в руках Аллаха.

Іслам прагне до того, щоб віра ставала часткою життя та спрямовувала життя, а тому тільки мати віру замало, треба й виконувати

певні діла, які підкріплюють віру. Віра спирається на п'ять стовпів ісламу, п'ять обов'язкових дій, які виконує кожний мусульманин. Це такі стовпи:

- шахада – промовляння священної фрази, що є символом віри;
- саят – п'ятикратна денна молитва;
- закят – регулярно виплачуваний добровільний внесок;
- саум – піст у священному місяці рамадан;
- хадж – відвідування Мекки та Медини.

В ісламі важливе місце займають релігійні свята, які присвячуються найголовнішим подіям, пов'язаним з служінням Аллаху. Відмічаються два загальних для усіх мусульман свята. Це ід уль-фільтр (свято розговіння) та ід уль-адха (велике свято жертвопринесення). Також урочисте висвячується день народження Мохаммада, аль-Исра ва-ль-Мирадж, 27-ий день місяця рамадан. Крім того, окреме місце займають події, що стосуються людини – народження, суннат, весілля та інші, усі вони керуються ісламською традицією.

Слід звернути увагу й на дії, які можуть здійснювати мусульмани (халяль), згідно головним нормам шаріа, та які не можуть (харам).

Проблемно-пошукові завдання

1. Як іслам ставиться до освіти та що головує в пізнанні світу?
2. Яке ставлення в світі ісламу до жінок, дітей та людей старшого віку?
3. Як розуміється джихад в ісламі?

Чотирнадцяте практичне заняття. Сучасна релігійна ситуація в Україні. Орієнталістські та саєнтологічні рухи

1. Неоіндуїстські течії.
2. Необуддистські течії.
3. Саєнтологічні течії.

Орієнталістський напрям новітніх релігійних утворень представляють різні течії неоіндуїзму, необуддизму та окремими рухами японської, китайської та корейської орієнтації.

До неоіндуїстської течії в Україні відносять: Міжнародне Товариство Свідомості Крішні (МТСК); Місіюя Чайтан'ї «Інститут Знання про Тотожність»; Сахаджу-йогу; Інтегральна йога Шрі Ауробіндо; «Гух'ясамадж»; Товариство Шрі Чінмойя; Університет Трансцендентальної Медитації Махаріші; Послідовників Такар Сінгха; Послідовників Сат'я Саї Баби; Поклоніння Калкі; Учнів Ашутосу даса; Учнів Шрі Вішнупада Свами та інші.

Базою для неоіндуїстських рухів є ведична традиція, яка поєднує з іншими релігіями та культурами, на тлі чого й виникає можливість для розвитку традиції індусів. Найчастіше використовується прагнення до монізму, бачення єдності в розмаїті, нероздільності буття духовного і матеріального, мирського і сакрального, рівноправності всіх релігій як можливих сходинок у пошуку Бога, використання наявної релігійної духовності для втілення в суспільство, обов'язковим є наявність вчителя, майстра, гуру, який стає проповідником вчення та керівником в духовних пошуках адепта, групи або ж течії взагалі.

Необуддистські течії, що заявляють про своє існування в Україні є по більшості модернізацією буддизму з акцентуванням на якоїсь окремій рисі. В прагненні відстояти власну значущість, кожний напрям наполягає на вірності тлумачення вчення Будди, в протиставленні іншим. Достатньо активно можуть долучатися різні східні традиції, містичні практики та елементи інших релігій не виключаючи й християнство. До більш розповсюджених на теренах України слід віднести: дзен-буддизм, нитерен, тибетський буддизм (карма каг'ю, дзог чен, гелугпа, ріме).

Саєнтологічні течії роблять спробу поєднання релігії і науки, принаймні так бачать цей напрям його засновники та адепти. В Україні розвитку набули: діанетика (Фонд Хаббарда), Наука розуму та Християнська наука. Усі вони мають іноземне походження та не завжди позиціонують себе як релігійні організації, роблячи акцент на здобутки науки, при цьому використовуються «біологічний зворотній зв'язок», екологічний містицизм, макробіотика, парapsихологія, біоритміка тощо. Використання в житті знань та практик, що надаються за допомогою саєнтологічних знань та практик, що повинно сприяти поліпшенню життя людини, підйому його духовного та психологічного стану та навіть отримання вічного існування. В Україні діє «Міжнародний альянс нового мислення», в який входить Київський центр Науки Розуму, громади Донецька та Криму. Діють 25 Церков Саєнтології, які схвалені Міжнародною Церквою Саєнтології, найчисленніші знаходяться в Харкові – майже 10 тис. прихильників, Києві – біля 6 тис. та в Одесі – близько 6 тис. Загальна кількість послідовників в Україні оцінюється в 50 тис. чоловік.

Проблемно-пошукові завдання

1. Яка релігійна тенденція (секуляризація або сакралізація) сьогодні в Україні є домінуючою?
2. Що на Вашу думку сприяє захопленню східними релігіями?
3. Як Ви вважаєте, чому релігійні системи сучасності долучають наукоподібні елементи в свій склад?

П'ятнадцяте практичне заняття. Сучасна релігійна ситуація в Україні. Неохристиянські, синтетичні та окультні течії

1. Неохристиянські течії.
2. Синтетичні течії.
3. Езотерика та окультизм в Україні.

Неохристиянство прагне до наближення традиційних положень християнства до потреб сучасності. Так переглядаються положення та відношення до Трійці, природи Ісуса Христа, сутності Святого Духа, існування раю та пекла, робиться критика ортодоксального християнства, яке позбавилось первинних положень, але ж нова церква здатна це виправити. Біблія, а точніше, її інтерпретації, покладаються в основу віровчення, іноді можуть використовуватися додатки до Біблії, які нові пророцькі одкровення. По більшості неоохристиянські рухи прийшли в Україну з закордону, до таких з найбільш поширених можна віднести: Церкву повного Євангелія, Церкву Христа, Християнську церкву «Хвала і поклоніння», Міжнародну християнську місію, Християнську місію «Еммануїл», «Армію спасіння», Лівобережну церкву Христа, Християнську церкву «Калварі Чапел», Новоапостольську церкву, Церкву повного Євангелія, Церкву «Нове життя», Церкву Ісуса Христа святих останніх днів, Церкву воскресаючої Богородиці, Церква марійської орієнтації «Альфа і Омега» та інші. До неоохристиянських церков українського походження відносять: Спільку християнської міжконфесійної згоди «Логос» та Собор євангелістських церков, хоча їх активність послабилася останнім часом. А ось діяльність, так званих харизматичних сект посилюється, що можна розглядати як оновлення протестантських теч в межах неоохристиянства.

Синтетичні течії – це течії які утворюються завдяки об'єднанню традицій різних релігій, синтезують положення, традиції та обряди, на тлі чого народжуються та набувають розвитку нові релігії з власним вченням, системою обрядових дійств, церковною організацією. Як правило такі утворення претендують на статус надрелігії, мають надто розвинутий культ лідера, підносять авторитет власних віросповідних джерел, проводять ідею богообраності їх послідовників. До цієї групи відносяться Велике Біле Братство, яке з'явилося в Україні у 1990 році, активно розвивалося до 1993 року та після невдалого апокаліптичного кінця світу значно скоротило своє перебування в суспільстві. АУМ Сінрікьо секта що виникла в Японії, але швидко пригорнула до себе увагу і розповсюдилась світом. Однак, після масових газових диверсій в Японії, що були проведені адептами цієї секти, рішенням суду секта позбавилась можливості офіційного існування, тому чисельність послідовників згасає. Церква об'єднання (або уніфікації) має нечисельні та незареєстровані громади в

Києві, Харкові та Донецьку. Всесвітня віра Бахаї, що була заснована в Персії всередині минулого століття на основі розвитку одного з модернізованих ісламських напрямів – бабізму є відносно новим явищем в Україні, але вже налічує понад дев'яті громад які займаються культовою, просвітницькою та культурницькою діяльністю.

Останніми часами набирає розвитку Рух нью-ейдж як по всьому світу так й на теренах України. Для нього не ясує якихось конкретних догматів, це толерантне відношення майже до усіх існуючих релігій та бачення їх єдності, можливість використання різних практик та обрядів задля розкриття вищого духовного досягнення, задля відчуття єдності всіх живих істот як одного безбережного океану енергії, задля можливості збереження свідомості в мандрівках між світами та життями та інше. Задля досягнення ціль використовуються чисельні обряди, містичні практики, мудрість вчителів, незвичайні явища, психотерапевтичні практики та інше. Різні групи можуть суттєво відрізнятися одна від одної.

Езотеричні об'єднання – це, як правило, позавіросповідні містичні течії, що виникли на межі ХІХ–ХХ ст. та продовжують трансформуватися в нові. До таких відноситься: теософія, антропософія, жива етика, вчення Гурджієва, Новий Акрополь, екстрасенсорика тощо. Езотерика бачить свої корені в прадавніх суспільствах, як мали сакральні знання для керування всесвітом, але ці знання згодом були втрачені, однак є шлях для здобуття та використання цих знань. Рух цим шляхом базується на вірі в існування надприродного світу, містичні уявлення про нього, магічні засоби спілкування з ним, підкорення його своїм інтересам. Адепти орієнтуються на своїх вчителів-засновників відповідного руху або братства, маючи переконання, що тільки вони мають та дають надзвичайно глибокі позитивні знання про світ, приховані від «непосвячених».

Окультизм може сприйматися як течія, що визнає існування надприродних сил і можливість безпосереднього спілкування з ними за допомогою магічних обрядів та таємних ритуалів, для цього використовуються давні таємні знання, містична інтуїція та містичний досвід. Найбільш відомі книги, що формують основу окультичних знань це Книга мертвих (існує тибетська та єгипетська), Смарагдові скрижалі, Голубіна книга, а також численна література, що набула популярності в минулому столітті: Кібаліон, Лемегетон, Книга Ейбона, Некромікон, Міфи Ктулху та інші, а також книги з алхімії та астрології. Базовою частиною для окультизму можуть ставати: віра в потойбічний світ, віра у Світовий розум, віра в існування біополя, аури, хронік акаші, 4-го виміру, паралельних світів та ін. Занадто розгорнута популяризація сучасного окультизму ЗМІ зробили його майже часткою реальності, а парапсихологічні дослідження, явища телекінезу і телепортації, чутки про переродження, демонстрування спіритуалістичних явлень, розкази про існування НЛО та прибульців, згадки про колишні цивілізації, що існували

до появи людства стали підмінювати уявлення про демонів, привидів та інших потойбічних істот. До окультних побудов слід віднести вчення О. П. Блаватської, вчення розенкрейцерів, кабалу та інші. Окремо слід звернути увагу на сатанізм, який іноді додають до окультних практик, а іноді сприймають як самостійне явище. Сучасна увага до сатанізму була повернута Еліфасом Леві, Антоном Ла-Веєм, Алістером Кроулі та їх послідовниками. Відносно новим напрямом, що набуває певної популярності в наш час стає рух Віккі або Жива релігійна традиція, яка була заснована Джеральдом Гарднером, який прагнув відродити магію як природну складову.

Проблемно-пошукові завдання

1. Як Ви вважаєте, чи зможе християнство залишитися в межах традиційних настанов, чи відбудуться нові зміни та майбутнє належить оновленому християнству?

2. Формування синтетичних релігій відбувається спонтанно, або можна простежити фактори, що впливають на їх появу? Якщо є такі фактори, зробіть спробу їх навести. Якщо таких факторів немає, то як складаються різні елементи в відповідну релігійну картину?

3. Як на Вашу думку, езотерика та окультизм мають поверховий характер, чи стають часткою що впливає на життя суспільства та розбудов уявлень про світ?

4. Які підґрунтя використовує сатанізм, що сприяють зацікавленості до цього явища?

Шістнадцяте практичне заняття. Сучасна релігійна ситуація в Україні. Неоязичництво. Тоталітарні секти

1. Неоязичництво.
2. Тоталітарні секти.

На теренах України відродження та активізація неоязичницьких рухів ототожнюється з поняттям «рідновірство», це узагальнена назва нових релігійних рухів та культів, які ґрунтуються на відродженні давніх вірувань, звичаїв та обрядів, уявлень про богів-покровителів та міфологічної форми світогляду. Неоязичницькі рухи протиставляють себе монотеїстичним релігіям та претендують на осмислення та вирішення сучасних проблем особистості та суспільства. Українське неоязичництво в українському контексті має свою специфіку, і є складовою частиною феномену українського рідновірства, це розуміється як те, що всі українські неоязичники є рідновірами, але не всі рідновіри є українськими

неоязичниками. Так, представники окремих громад українських неоязичників під час проведення «славлень» (власних релігійних обрядів) можуть ідентифікувати себе не як «українці», а як «русини, русичи» або ж пропагувати ідеї абстрактної слов'янськості, де фактично розмиваються межі етнічної відмінності між віруваннями українців, білорусів, росіян тощо.

Українське рідновірство можна охарактеризувати як релігійний рух, зорієнтований на відродження, реконструкцію або створення етнонаціональних світогляду, світосприйняття та релігійних вірувань. При цьому вірування та обряди українських рідновірів можуть як уподібнюватись до первісних, автентичних вірувань, так і значно відрізнятись від них. Відзначимо, що певну специфіку мають особливості релігійності сучасних українських рідновірів, серед яких можна виокремити наступні:

- 1) інтелектуалізація особистості українського рідновіра і навернення до віри шляхом засвоєння певного роду знань;
- 2) домінування патріотичних мотивів та створення громад за винятково етнічною ознакою;
- 3) зацікавленість історією власного народу та помітна ідеалізація минулого, зокрема, дохристиянських часів.

Офіційно в Україні були зареєстровані такі громади рідновірців: Релігійний центр ОСІДУ Рунвіри, Релігійний центр силенкіян, Собор Рідної Української віри, Незалежні громади Рідної Віри, Релігійний центр об'єднань рідної віри України, Давньослов'янська Церква, Онуки Дажбожі, «Родове Вогнище Рідної Православної Віри», Слов'янська духовна течія «Великий Вогонь», «Руське Православне Коло», Громада язичників «Сіверяни», Громада «Руси», Громада «Трійця».

Тоталітарні секти визначаються як особливі авторитарні організації, лідери яких, як правило, є засновниками, творцями віровчення та культової практики, вони же й керують життям adeptів. Для цього можуть використовуватися політико-релігійні, психотерапевтичні, оздоровчі, освітні, науково-пізнавальні, культурологічні та інші прийоми, що сприяють піднесенню авторитету лідера. Слід також зауважити, що іноді, лідери секти можуть використовувати власний вплив на своїх послідовників в нерелігійних цілях, як то: трудова або сексуальна експлуатації, заволодіння грошима, майном та таке інше. В Україні останнім часом розвиток та поява таких сект не згасає, риси авторитаризму простежуються і в деяких неорелігійних рухах з тих, що вже розглядалися раніше. Тому може виникати проблема при їх визначенні. Серед тоталітарних сект, що набули розвитку в Україні, з тим чи іншим ступенем підйому та прихильності з боку суспільства можна вказати на такі: Помісна церква Уитнесса Чи, Братерство фіолетового полум'я, Синтон Козлова, Церква останнього завіту (секта Віссаріона), культ Порфирія

Іванова, послідовники Володимира Мегре (Анастасіївці), Школа Щетиніна, Школа здоров'я і радості Сінельникова, секта Євгенія Березикова, Радастея, секта Стівбуна, Тетрада, секта Толгата Акбашева, Країна Анура, секта Ольги Асауляк, Школа Лхасы (секта А. Червоненко), Академія фронтальних проблем ім. Золотова, Троянова тропа, Астральне карате, Рейки, ВІД, Ландмарк міжнародне утворення – Форум Вернера Ерхарта), Лайф-Спринг, й багато інших.

Проблемно-пошукові завдання

1. Чи сприяє розвиток неоязичства підйому національної свідомості сучасного українця?
2. Який вплив мають тоталітарні секти на життя суспільства?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічне релігієзнавство : підручник / За науковою редакцією професора А. Колодного. – Київ : Світ знань, 2000. – 862 с.
2. Калінін Ю. А. Релігієзнавство : підручник / Ю. А. Калінін, Є. А. Харьковщенко. – 5-те вид., доопрац. – Київ : Наук. думка, 2000. – 352 с.
3. Кислюк К. В. Релігієзнавство : підручник / К. В. Кислюк, О. М. Кучер. – Київ : Кондор, 2004. – 396 с.
4. Лубський В. І. Історія релігій : підручник для студентів вищих навч. закладів / В. І. Лубський, М. В. Лубська. – Київ : ЦУЛ, 2004. – 695 с.
5. Нетрадиційні релігійні та містичні культи України : навч. посібник / [В. М. Петрик, С. В. Сьомін та ін.]; за заг. ред. В. В. Остроухова. – Київ, 2003. – 336 с.
6. Практичне релігієзнавство : колект. монографія / за ред. проф. А. Колодного і Л. Филиповича. – Київ : Українська конфедерація журналістів : Українська асоціація релігієзнавців, 2012. – 314 с.
7. Религиоведческий словарь-справочник : учеб. пособие / сост. О. К. Садовников, Г. В. Згурский ; под ред. С. Н. Смоленского. – Ростов-н/Д. : Феникс, 2010. – 446 с.
8. Саган О. Н. Вселенське Православ'я: суть, історія, сучасний стан. / О. Н. Саган. – Київ : Світ Знань, 2004. – 912 с.
9. Садовников О. К. Методические рекомендации для самостоятельной работы и выполнения контрольных работ по религиоведению (для студентов 1–3 курсов всех форм обучения и специальностей) / Харьков : ХНУГХ, 2014. – 23 с.
10. Садовников О. К. Религиоведение : кредитно-модульный курс: (для студентов 1–2 курсов всех форм обучения и специальностей академии) / Харьков : ХНАГХ, 2012. – 133 с.
11. Стабрила С. Міфологія для дорослих. Боги, герої, люди / С. Стабрила. – Київ : Юніверс, 2000. – 544 с.

Перелік питань, що виносяться на семестрову модульну контрольну роботу з курсу «Релігієзнавство»

1. Релігієзнавство як гуманітарна наука.
2. Соціальні функції релігії.
3. Класифікації в релігієзнавстві.
4. Філософські концепції про причини виникнення релігії.
5. Соціальні концепції виникнення релігії.
6. Ранні (первісні) форми релігії.
7. Релігія в Давньому Єгипті.
8. Релігійні побудови древніх слов'ян.
9. Мифо-космологічна система Стародавньої Греції.
10. Морально-етичне розвиток в релігіях Стародавнього Китаю.
11. Зороастризм як пророка релігія.
12. Особливості релігійного сприйняття світобудови в індуїзмі.
13. Іудаїзм як релігія богообраного народу.
14. Причини виникнення буддизму і основи його віровчення.
15. Соціальні та ідейні джерела виникнення християнства.
16. Символ віри в християнстві і його трактування.
17. Християнські таїнства і їх значення.
18. Основні напрямки в християнстві, причини появи і відмінності.
19. Походження ісламу і роль в його становленні Мохаммеда.
20. Положення віри і стовпи ісламу.
21. Основні положення баптизму.
22. Основні положення п'ятидесятників.
23. Основні положення Свідків Єгови.
24. Основні положення адвентистів.
25. Причини появи і поширення неорелігій.
26. Зарубіжні неохристиянські місії в Україні.
27. Неохристиянства проросійської спрямованості в Україні.
28. Необуддійські течії в Україні.
29. Неоіндуїстські течії в Україні.
30. Особливості синтетичних релігій.
31. Сайєнтологічні руху.
32. Езотеричні об'єднання.
33. Неоязичництво в Україні.
34. Прояви сатанізму і окультизму в Україні.
35. Тоталітарні секти в Україні.
36. Еволюція релігії та її перспективи.
37. Аналіз релігійної ситуації в сучасній Україні.
38. Взаємодія релігії і науки в сучасному світі.
39. Принципи реалізації свободи совісті.
40. Українське законодавство про релігію.

Виробничо-практичне видання

Методичні рекомендації

щодо проведення практичних занять
із навчальної дисципліни

«РЕЛІГІЄЗНАВСТВО»

*(для студентів денної форми навчання
усіх спеціальностей)*

Укладач **САДОВНИКОВ** Олег Костянтинович

Відповідальний за випуск *О. Б. Зінчина*

За авторською редакцією

Комп'ютерне верстання *І. В. Волосожарова*

План 2018, поз. 292 М.

Підп. до друку 16.04.2019. Формат 60×84/16.
Друк на ризографі. Ум. друк. арк. 2,5.
Тираж 50 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017.